

*dr hab. Barbara Danowska-Prokop, prof. UE*¹

Wydział Ekonomii

Katedra Ekonomii/Zakład Historii Myśli Ekonomicznej

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Narodziny prawa socjalnego

WPROWADZENIE

W drugiej połowie XX wieku pojawiała się nowoczesna polityka społeczna oparta na zasadach wolności, solidarności i niezależności ekonomicznej². Wszystkie wymienione zasady awansowały do rangi praw obywatelskich, na których straży postawiono państwo. Zwycięstwo koncepcji obywatelskich praw socjalnych z jednej strony sprzyjało powstaniu państwa bezpieczeństwa socjalnego, a z drugiej przyczyniło się do wzrostu poziomu niezależności materialnej obywateli. Zgodnie z tą koncepcją państwo gwarantuje nie tylko swobody obywatelskie, ale także warunki godnego życia dla wszystkich obywateli (ułatwia dostęp do dóbr społecznie pożądanых i przejmuje moralną odpowiedzialność za pomyślność materialną obywateli) [Golinowska, 1994, s. 21–25, 62–66; Golinowska, 2012, s. 36–43; Kelley, 2012, s. 704–713].

Prawo do godnego życia wpisane zostaje do aktów prawnych o znaczeniu zasadniczym, czyli do konstytucji, a także znajduje odbicie w aktach międzynarodowych: w Deklaracji Praw Człowieka³ z 1948 roku, w Pakcie Praw Obywa-

¹ Adres korespondencyjny: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Ekonomii, Katedra Ekonomii, ul. Bogucicka 3, 40-287 Katowice; e-mail: barbara.danowska-prokop@ue.katowice.pl.

² Na początku XXI wieku ponownie rozgorzała dyskusja wokół ekonomicznych i socjalnych kompetencji państwa. Przeobrażenia w gospodarce światowej, narastające problemy demograficzne oraz nasilające się konflikty polityczne (w tym zagrożenie terrorystyczne), wymuszają korekty w dotychczasowej koncepcji państwa bezpieczeństwa socjalnego. Uczestnicy sporu podzielił się na dwa przeciwstawne obozy: zwolenników reform sektora finansów publicznych, w tym uzasadnionych redukcji w wydatkach socjalnych i jej przeciwników (populistów). Obecnie wydaje się, że populisci zyskują przewagę, co nakręca spiralę roszczeń socjalnych.

³ Artykuł 25 Deklaracji Praw Człowieka głosi, że każdy człowiek ma prawo do odpowiedniego poziomu życia, którego elementami podstawowymi są jedzenie, ubranie, mieszkanie oraz niezbędne usługi socjalne, a także prawo do stałego polepszania warunków bytowych. Ponadto człowiek ma prawo do życia w zdrowiu i do pozyskania dochodu w sytuacji spowodowanej okolicznościami nie-

telskich i Politycznych oraz w Międzynarodowym Pakcie Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z 1966 roku⁴ [Auleytner, 2002, s. 499–509; Mielecki, 1997, s. 79–81].

Systemy praw socjalnych różnią się w poszczególnych krajach, przy czym na plan pierwszy wybijają się dwa podejścia systemowe: państwa zdominowanego przez system pomocy społecznej oraz państwa zdominowanego przez system adresowanej pomocy społecznej. Jednak na fali przybierającego na sile populizmu (krytyki kapitalistycznych rozwiązań) coraz większą rolę odgrywa pierwsze podejście systemowe – w społeczeństwach nasila się postawa roszczeniowa, która wymusza przemodelowanie nie tylko życia gospodarczego, ale także politycznego [Dziewięcka-Bokun, 1999, s. 181–183; Leś, 2012, s. 57–67].

Korzeni dwudziestowiecznego państwa bezpieczeństwa socjalnego należy upatrywać w poglądach dziewiętnastowiecznych reformatorów kapitalizmu. Rewolucja przemysłowa uruchomiła pozytywne, jak i negatywne następstwa, przy czym w wymiarze społecznym na pierwszy plan wybiły się przede wszystkim negatywne w postaci: ubóstwa, masowego bezrobocia, spadku płac, pogorszenia warunków bytowych robotników i wzrostu licznych wypadków przy pracy. W obliczu istniejących problemów społecznych nasiliła się krytyka panującego ładu społeczno-ekonomicznego. Krytycy piętnowali klasyczny indywidualizm oświeceniowy i pogoń jednostek za dobrami materialnym, a także bierność państwa. I dlatego opowiadali się za „uzdrowieniem” porządku kapitalistycznego. Zatem celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie wybranych koncepcji „uzdrowienia” kapitalistycznego ładu. Tak zdefiniowany cel pozwala na sformułowanie hipotezy, że ewolucja kapitalistycznego systemu produkcji wymusza zmiany w podejściu do problemu zabezpieczeń społecznych, w tym prawa socjalnego.

SISMONDOWSKA WIZJA NAPRAWY KAPITALIZMU

Pierwszą, poważniejszą krytykę „niedomagań” kapitalistycznego systemu produkcji i rynkowej zasady organizacji społeczeństwa zaprezentował Jean Charles Simonde de Sismondi. Już w latach 30. XIX wieku przestał wierzyć w niezawodność rynku i pozytywną rolę wolnej konkurencji, dostrzegł tkwiące w tym systemie niedoskonałości i wewnętrzne sprzeczności, które rozważał na trzech płaszczyznach:

zależnymi od niego, jak: bezrobocie, choroby, inwalidztwo lub brak środków utrzymania. Natomiast artykuł 3 tegoż dokumentu mówi o prawie człowieka do sprawiedliwej i korzystnej płacy, zapewniającej jemu samemu i jego rodzinie godne warunki bytu (w razie potrzeby rodzina powinna być wspomagana przez państwo).

⁴ Artykuł 13 Międzynarodowej Konwencji o Prawach Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych doprecyzowuje warunki godnego życia mówiąc o prawie do edukacji. Za minimalne standardy uznano obowiązkowe i bezpłatne nauczanie podstawowe oraz naukę na wyższych poziomach, dostępną dla wszystkich w oparciu o kryterium uzdolnień i osiągnięć.

- sprzeczności między produkcją a konsumpcją, która prowadziła z jednej strony do pogoni za zyskiem i nadprodukcji (kryzysów ekonomicznych), a z drugiej do bezrobocia, minimalnych płac i pogorszenia warunków pracy;
- sprzeczności między producentami fabrycznymi a drobnotowarowymi, która z jednej strony przyczyniała się do przyspieszenia tempa akumulacji kapitału oraz koncentracji kapitału i produkcji, a z drugiej prowadziła do zaostrenia konkurencji i ruiny producentów drobnotowarowych;
- sprzeczności między kapitałem a pracą, która prowadziła do niesprawiedliwego podziału wytwarzanego bogactwa, wzrostu szeregów ubogich i do polaryzacji społeczeństwa [Piątkowski, 1978, s. 90–95; Sismondi, 1953, t. I, s. 1–8, 23–27, 77–81, 107–112; t. II, s. 265–270].

Według Sismondiego wewnętrzne sprzeczności tkwiące w kapitalistycznym systemie produkcji prowadziły do konfliktów społecznych i niesprawiedliwego podziału wytwarzanego bogactwa między jego twórców, przy czym na pozycji przegranej znajdowali się przede wszystkim robotnicy i producenci drobnotowarowi. „[...] klasa robotnicza skazana została na płacę ledwie wystarczającą na zaspokojenie najelementarniejszych potrzeb życiowych. [...] robotnicy byli tylko środkiem produkowania bogactwa” [Sismondi, 1953, t. II, s. 131]. Kontynuując ten wątek mówił, że: „Mają oni mniej radości życia od innych, odnoszą z porządku społecznego mniej korzyści od innych, tworzą bogactwa i sami nie mają w nich prawie żadnego udziału i zmuszani są do walki o środki utrzymania z tymi, którzy ich zatrudniają” [Sismondi, 1953, t. I, s. 306]. Aby stworzyć warunki sprawiedliwszego podziału wytwarzanego bogactwa niezbędna była ingerencja państwa. „Rząd ustanowiony jest na pożytek wszystkich ludzi, którzy mu podlegają, a zatem powinien nieustannie mieć na względzie korzyści ogółu, (...) musi przy pomocy ekonomii politycznej zapewnić wszystkim korzyści z majątku narodowego” [Sismondi, 1953, t. I, s. 26]. Zatem państwo powinno dążyć do urzeczywistnienia zasad upowszechnienia dobrobytu poprzez przywrócenie równowagi między popytem i podażą i dlatego powinno: wprowadzić progresywny system podatkowy, regulować wielkość produkcji oraz organizować gospodarkę narodową, korygować warunki podziału bogactwa, spowalniać zbyt szybkie tempo wprowadzania postępu technicznego, hamować nieskrępowaną konkurencję i wspomagać działanie mechanizmu rynkowego oraz chronić ekonomicznie interesy najsłabszych ekonomicznie jednostek.

Sismondi chcąc wyeliminować wady kapitalistycznego systemu produkcji zaproponował program „modernizacji kapitalizmu”, przy aktywnym współdziałaniu państwa (tzw. program pozytywny). W ramach swego programu wyróżnił dwa rodzaje działań: po pierwsze nakierowane na poprawę warunków gospodarowania i ochrony produkcji drobnotowarowej (zgodne współistnienie rzemieślników, chłopów i robotników było kluczem do naprawy gospodarki kapitalistycznej), po drugie – zmierzające do korekcji warunków podziału wytwarzanego bogactwa i ochrony interesów ekonomicznych najsłabszych grup [Danowska-Prokop, 2012, s. 42–46].

Realizacja szczegółowych celów obu działań wymuszała ekonomiczną aktywizację państwa, która wiązała się z: organizacją robót publicznych w celu zwiększenia zatrudnienia i pobudzenia efektywnego popytu, tworzeniem norm prawnych chroniących produkcję drobnotowarową przed nieuczciwą konkurencją producentów fabrycznych, przeprowadzeniem reformy rolnej w celu zwiększenia liczby producentów drobnotowarowych na wsi i wzrostu produkcji rolnej, tworzeniem kooperacji rzemieślniczych w celu ułatwienia dostępu do nowoczesnych technik produkcji i obniżenia kosztów, wspieraniem awansu społecznego robotników i zalegalizowaniem związków zawodowych, a także przyznaniem robotnikom prawa do udziału w podziale zysku. Ponadto proponował rozbudowę ustawodawstwa socjalnego, w tym: wprowadzenie tzw. gwarancji zawodowej, czyli wypłacania robotnikom kilkumiesięcznego odszkodowania przy zwalnianiu ich z pracy z przyczyn niezawinionych od zwalnianego; skrócenie czasu pracy kobiet i dzieci oraz zakazu pracy w niedzielę; obniżenie czasu pracy do 10 godzin dziennie; wprowadzenie ustawowej regulacji płac; ochronę robotnika w czasie choroby lub trwałej niezdolności do pracy oraz wprowadzenie gwarantowanego świadczenia na starość [Sismondi, t. II, s. 245–277].

Zaproponowany przez Sismondiego program modernizacji wychodził w krytyki kapitalistycznych stosunków produkcji i nieskrępowanej wolnej konkurencji, ale nie odrzucał własności prywatnej i dlatego proponował jedynie korekty w panującym ładzie społeczno-ekonomicznym. Zaproponowane reformy miały zminimalizować nierówności społeczne i złagodzić sprzeczności między producentami fabrycznymi a drobnotowarowymi, między kapitałem a pracą i w ten sposób skorygować warunki podziału wytwarzanego bogactwa oraz ograniczyć obszary biedy. Na straży „naprawionych” relacji społeczno-ekonomicznych postawił państwo.

PROBLEMATYKA SPOŁECZNA W DOROBKU JOHN A STUARTA MILLA

Klasyki ekonomii rzeczywistość gospodarczą postrzegali jako harmonijną jedność produkcji oraz podziału w warunkach nieskrępowanej wolności. Z taką interpretacją nie zgodził się J.S. Mill, wyróżnił w rzeczywistości gospodarczej dwie sfery: produkcji (rządzoną przez obiektywne prawa produkcji) i podziału (rządzoną przez zmienne prawa zależne od zwyczajów i struktury instytucjonalnej danej gospodarki) [Przybyła, 2012, s. 78–90; Ząbkiewicz, 2005, s. 125–146]. Podążając dalej tym tokiem rozumowania doszedł do wniosku, że istnieje możliwość dostosowywania (reformowania) porządku kapitalistycznego do bieżących problemów gospodarczych i społecznych. Dlatego też zainteresował się kwestiami społecznymi (zabezpieczeniem robotników), przy czym zwracał baczną uwagę na ekonomiczne skutki rozbudowanego ustawodawstwa socjalnego. Zastrzeżenia Milla wobec tego ustawodawstwa wynikały wprost z funkcjonowania instytucji

prywatnej własności (decydowała o efektywności gospodarowania) i z działania praw podziału. Według niego (a wbrew poglądom socjalistów) nie można utożsamiać prywatnej własności ze źródłem wyzysku i niesprawiedliwości. „Gdyby prawa prywatnej własności ulegały zmianie w kierunku bardziej sprawiedliwego podziału i większej zgodności między nakładami wniesionymi przez jednostki do gospodarki i ich dochodami, to prywatna własność nie miałaby żadnych związków z biedą i wszelkim złem” [Mill, 1965, t. I, s. 87].

W kwestii ubóstwa i ubogich Mill rozważał dwa podejścia: pierwsze opierało się na założeniu, że los ubogich spoczywa w rękach klasy wyższej, mającej moralny obowiązek opiekowania się ubogimi; a drugie opierało się na założeniu, że każda jednostka ponosi odpowiedzialność za własny byt. Z punktu widzenia oświeceniowego indywidualizmu, aprobowanego przez Milla, drugie podejście było korzystniejsze, ponieważ uruchamiało mechanizm współzawodnictwa i współdziałania między jednostkami, który decydował nie tylko o postępie, ale także o wzroście bogactwa i ogólnego dobrobytu [Mill, 1965, t. II, s. 496–504].

Mill omawiając problem ubóstwa przeddefiniował zadania państwa. Przy bliższej analizie jego poglądów można dostrzec odstępstwa od smithowskiego wzorca. Zdawał on sobie sprawę z faktu, że nie istnieje państwo nieingerujące w sferę produkcji i wymiany. Zatem rząd powinien podejmować inicjatywy społeczne, które będą pożyteczne dla jednostki i społeczeństwa. I dlatego zadania przypisane państwu podzielił na dwie grupy: powszechne (konieczne) i wątpliwe (dowolne), w ten sposób wyróżnił ingerencję państwa o charakterze autorytatywnym oraz nieautorytatywnym.

Do pierwszej grupy zadań zaliczył: ochronę prawną nad obywatelami; prawne określenie zakresu własności indywidualnej i publicznej; rozstrzyganie sporów; opiekę nad upośledzonymi; organizację pośrednictwa pracy; kontrolę zatrudnienia dzieci i młodzieży; organizację powszechnej oświaty; ustawienie systemu wzorcowych wag i miar; bicie monet, brukowanie, oświetlenie i czyszczenie ulic; budowę i modernizację portów oraz latarni morskich; regulację rzek. Działania państwa w tych obszarach miały pozytywny charakter, gdyż przysparzały korzyści każdej jednostce.

Do drugiej grupy zadań zaliczył: system protekcyjizmu (przemysłowego, handlowego oraz celnego); nakazy, przywileje i zakazy [Mill, 1965, t. II, s. 485–489, 525–559, 778–781; Mill, 1959, s. 280–292].

Autorytatywna interwencja państwa poprzez nakazy i zakazy oraz kontrolę swobody działania jednostek wymagała każdorazowego uzasadnienia, ponieważ narażała interesy jednostki na ewidentne straty. Natomiast nieautorytatywna interwencja państwa polegała jedynie na udzielaniu rad i na ogłaszaniu wiadomości, czyli w sposób bezpośredni nie zagrażała wolności oraz szczęściu jednostki.

Mill był przekonany, że kapitalistyczne społeczeństwo gospodarujące, poprzez zmianę praw podziału wytwarzanego bogactwa, może wprowadzić sprawiedliwsze warunki jego podziału i w ten sposób zredukować obszary biedy

i podwyższyć poziom życia robotników. Zatem nie naruszając ani kapitalistycznych stosunków produkcji, ani zasad wolnej konkurencji, można wyeliminować źródło niedoskonałości panującego porządku.

SZKOŁA HISTORYCZNA I JEJ WPLYW NA SYSTEM ZABEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

W latach 1871–1900 dokonywał się w odrodzonym cesarstwie niemieckim przyspieszony proces uprzemysłowienia (przy bardzo aktywnym wsparciu ze strony państwa). Proces ten wywołał dwojakiego rodzaju efekty: po pierwsze – przyspieszył proces koncentracji produkcji i centralizacji kapitału, co z kolei nieuchronnie prowadziło do: powstawania nowych gałęzi i nowych przedsiębiorstw, wzrostu wielkości produkcji przemysłowej i rolniczej, wzrostu wydajności pracy; a po drugie – przyczynił się do: rozwarstwienia społeczeństwa, bardzo szybkiego wzrostu szeregów proletariatu (w omawianym okresie liczba robotników wzrosła z 5 mln do 12 mln, czyli o 140%), a także wzrostu napięć społecznych i popularności ruchów socjalistycznych [Danowska-Prokop, 2012, s. 49–53].

W nowych realiach gospodarczych i społecznych ujawniły się także niedomagania systemowe w postaci: wzrostu stopy zysku, spadku płac, wzrostu bezrobocia, pogorszenia warunków pracy oraz wzrostu liczby wypadków przy pracy. W tej sytuacji niemieccy ekonomiści⁵, odmiennie postrzegając istotę procesu gospodarowania, odrzucili klasyczny indywidualizm oraz koncepcje wolnego handlu, *homo oeconomicus* i spontanicznego ładu rynkowego. Skoncentrowali swą uwagę na analizie konkretnej rzeczywistości gospodarczej (zjawisk i instytucji gospodarczych) i na poznaniu mechanizmów rządzących realną gospodarką (w swych rozważaniach poza aspektem czysto ekonomicznym uwzględnili także aspekt społeczny oraz historyczny). Odmienne spojrzenie na proces gospodarowania umożliwił im redefinicję zadań państwa. Według nich państwo powinno aktywnie uczestniczyć w życiu gospodarczym oraz społecznym finansując infrastrukturę gospodarczą oraz współfinansując rozwój przemysłu, łagodząc konflikty społeczne i wprowadzając reformy społeczne. Dlatego też optowali za wprowadzeniem: ustawodawstwa fabrycznego i społecznego, w tym: ochrony pracy kobiet i dzieci, podwyżki płac, ubezpieczeń robotniczych na wypadek choroby, wypadku przy pracy oraz starości, opieki nad bezrobotnymi, sądów rozjemczych w sporach między przedsiębiorcami a robotnikami [Zarzewny, 2005, s. 74–159; Weber, 1994, s. 65–168].

⁵ Do niemieckiej szkoły historycznej przynależeli: Max Weber, von Gustav Schmoller, Adolf Wagner, Werner Sombart, Rudolf von Gniest, Lujo Brentano. Wszyscy wymienieni ekonomiści wyrażali krytyczny stosunek do dorobku ekonomii klasycznej. Ich krytyczny stosunek wynikał z przekonania, że klasycznej teorii ekonomicznej nie można stosować do wszystkich czasów i kultur. A ponadto głosili pogląd, że klasyczne teorie są słuszne jedynie dla dobrze rozwiniętej, uprzemysłowanej gospodarki angielskiej, a nie dla rolniczej, zacofanej gospodarki Niemiec.

Nowe spojrzenie niemieckich ekonomistów na państwo i jego wyjątkową rolę w rozwiązywaniu problemów społecznych oraz gospodarczych, znalazło potwierdzenie w działaniach kanclerza Otto von Bismarcka. W latach osiemdziesiątych XIX wieku zaczął on wprowadzać w życie ustawodawstwo fabryczne i społeczne⁶, przy czym świadczenia oferowane w ramach tych ubezpieczeń społecznych adresowane były tylko do robotników pracujących i opłacający składki. Natomiast prawo fabryczne zakazywało pracy nocnej dla kobiet i dzieci oraz zakazywało pracy dzieci w kopalniach. Ubezpieczenia społeczne miały chronić robotników przed ekonomicznym ryzykiem związanym z niezdolnością do pracy z powodu choroby, wypadku, zwolnienia lub starości. W 1883 r. Reichstag uchwalił ustawę o ubezpieczeniu zdrowotnym, a w następnym roku wprowadzono przymusowe ubezpieczenie od wypadków w miejscu pracy. Ustawę o świadczeniach emerytalnych i rentowych uchwalono w 1889 r. [Kundera, 1998, s. 12–19, 66–82; Kundera, 1984, s. 13–17]. Dzięki tym rozwiązaniom stworzono podwaliny pod dwudziestowieczne państwo bezpieczeństwa socjalnego.

ZAKOŃCZENIE

W miarę krzepnięcia kapitalistycznego porządku kwestie socjalne stawały się coraz większym problemem. W tej sytuacji dziewiętnastowieczni reformatorzy domagali się konkretnych działań władzy na rzecz polepszenia warunków pracy i płacy, a z czasem i bytu robotników. Powolny wzrost aktywności państwa w sferze socjalnej i ekonomicznej uruchomił proces przebudowy relacji społecznych, co w konsekwencji przyczyniło się do sprawiedliwszego podziału wytwarzanego bogactwa.

W zaprezentowanych w opracowaniu programach i poglądach ukazano sposoby ochrony ludzi przed biedą i brakiem zatrudnienia, wypadkami fabrycznymi czy niezdolnością do pracy spowodowaną chorobą lub podeszłym wiekiem.

BIBLIOGRAFIA

- Auleytner J., 2002, *Polityka społeczna, czyli ujarzmianie chaosu socjalnego*, WSP TWP, Warszawa.
- Danowska-Prokop B., 2012, *Sytuacja gospodarcza i społeczna na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym i jej wpływ na ubezpieczenia brackie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.

⁶ Przeobrażenia w życiu gospodarczym sprzyjały emancypacji politycznej robotników, czego przejawem był dynamiczny wzrost poparcia dla ruchu socjalistycznego. Socjaliści zagrażali stabilności odrodzonego cesarstwa niemieckiego i dlatego Bismarck zdecydował się na osłonę socjalną robotników.

- Dziewięcka-Bokun L., 1999, *Systemowe determinanty polityki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Golinowska S., 1994, *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej. Studium ekonomiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Golinowska S., 2012, *O solidarności i solidaryzmie w polityce społecznej [w:] Polityka społeczna kontynuacja i zmiana*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Kelley D., 2012, *Narodziny praw opiekuńczych [w:] Odkrywając wolność. Przeciw zniewoleniu umysłów*, red. L. Balcerowicz, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań.
- Kundera E., 1998, *Doktryna „socjalizmu z katedry” (1872–1918)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Kundera E., 1984, *Ferdinand Lassalle (1825–1864)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Leś E., 2012, *Rekonstrukcja modeli społecznych w państwach europejskich a funkcje organizacji społecznych [w:] Polityka społeczna kontynuacja i zmiana*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Mielecki J., 1997, *Aspekty prawne polityki społecznej [w:] L. Dziewięcka-Bokun, J. Mielecki, Wybrane problemy polityki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Mill J.S., 1959, *Utylitaryzm*, PWN, Kraków.
- Mill J.S., 1965, *Zasady ekonomii politycznej i niektóre jej zastosowania do filozofii społecznej*, t. I i II, PWN, Warszawa.
- Piątkowski W., 1978, *J.C. L. Simonde de Sismondi. Teoria ekonomii*, PWN, Warszawa.
- Przybyła H., 2012, *Problematyka społeczna w interpretacji klasyków ekonomii*, „Studia Ekonomiczne”, nr 84, Wydawnictwo UE, Katowice.
- Simonde de Sismondi J.C.L., 1953, *Nowe zasady ekonomii politycznej, czyli o bogactwie i jego stosunku do ludności*, t. I i II, PWN, Kraków.
- Weber M., 1994, *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Test, Lublin.
- Zarzewny K., 2005, *W poszukiwaniu ducha kapitalizmu w działach Wernera Sombarta*, „Kwartalnik Historii Myśli Ekonomicznej” nr 1, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Ząbkiewicz A., 2005, *Logika ekonomiczna a logika gospodarcza [w:] Problemy ekonomii i polityki rozwoju*, red. J. Stecewicz, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

Streszczenie

Kapitalistyczny porządek społeczno-ekonomiczny wyrastał z oświeceniowego indywidualizmu, z wolności działania jednostki. Idea wolności odnosiła się jednocześnie do wolności osobistej, własności prywatnej i wolności gospodarowania. Zgodnie z tą koncepcją państwo nie powinno ingerować w gospodarkę, a tym bardziej w sferę socjalną. Jednak dziewiętnastowieczne realia życia społeczno-gospodarczego odbiegały od „idealistycznych” założeń i dlatego pojawiały się głosy domagające się skorygowania niedoskonałości kapitalistycznego systemu produkcji, co wymusiło nie tylko rozwój prawa socjalnego, ale także rozbudowę socjalno-ekonomicznych kompetencji państwa.

Słowa kluczowe: państwo, ubezpieczenia społeczne, liberalizm

The inception of social law*Summary*

The capitalist socio-economic order grew out of the Enlightenment individualism, with the freedom of action of the unit. Idea of freedom referred both to personal freedom, private property and freedom of management. According to this concept the state should not interfere in the economy, especially in the social sphere. However, the realities of the nineteenth-century social and economic life differed from the idealistic assumptions and, therefore there were voices opting for a fairer distribution of manufactured goods, which in turn necessitated the development of social legislation, and socio-economic development of the competence of the state.

Keywords: state, social law, freedom

JEL: B00, B12, B15